12 Μαρτίου 2021

Χαρακτηριστικές εκφράσεις της Αρχαίας Ελληνικής (Ρεντζέλος Δημήτρης)

Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Εκπαίδευση / Ιστορία, Αρχαιολογία, Παλαιογραφία, Στρατιωτικά & Εθνικά θέματα

Η επιβίωση χαρακτηριστικών εκφράσεων της αρχαίας στη Νέα Ελληνική Γλώσσα

Στον καθημερινό λόγο, προφορικό και γραπτό, χρησιμοποιούμε συχνά εκφράσεις προερχόμενες από την αρχαία Ελληνική και την κοινή Ελληνιστική, τη γλώσσα της Αγίας Γραφής.Καθώς είναι διάσπαρτες, σπαράγματα, δίνουν στο λόγο σφρίγος και ζωντάνια, ενώ η άγνοιά τους δημιουργεί μερικές φορές αμηχανία.Με αυτές ερχόμαστε σ’ επαφή με παλαιότερες μορφές της γλώσσας μας, σε μικρή ηλικία με φυσικό και αβίαστο τρόπο έτσι ώστε η γνώση της σημασίας, της χρήσης και προέλευσής τους να αποτελεί ένα καλό πνευματικό και γλωσσικό εφόδιο για το μαθητή.

– Αιδώς Αργείοι: Ντροπή σας, δεν ντρέπεστε καθόλου;

Όλα όσα είπατε στην αγόρευσή σας ήταν ψέματα. Γιατί τόση υποκρισία; Αιδώς Αργείοι.

Φράση που φώναξε ο Στέντορας στην προσπάθειά του να παρακινήσει τους Αργείους να δείξουν θάρρος στον αγώνα εναντίον των Τρώων, μετά την αποχώρηση του Αχιλλέα από τη μάχη.

Ιλιάδα, Ε,787

– Αντίπαλον δέος: Αντίπαλος, αντίπαλη παράταξη. Ισορροπία προερχόμενη από το φόβο των δυό αντιπάλων.

Τώρα που κατέρρευσε η Σοβιετική Ένωση και χάθηκε το αντίπαλο δέος η Αμερική συμπεριφέρεται αλαζονικά.

Η φράση χρησιμοποιείται κυρίως από το Θουκυδίδη, Γ,11

– Από μηχανής θεός: Απροσδόκητη βοήθεια από άνθρωπο η κάποιο γεγονός που εμφανίζεται απροσδόκητα και βγάζει από τη δύσκολη θέση, δίνει λύση στο πρόβλημα.

Βρισκόταν σε απελπιστική οικονομική κατάσταση, αλλά το λαχείο που κέρδισε ήρθε σαν από μηχανής θεός και τον έβγαλε από τη δύσκολη θέση.

Η φράση προέρχεται από το θεατρικό τέχνασμα στην αρχαία Ελλάδα, κατά το οποίο οι τραγικοί ποιητές εμφάνιζαν στη σκηνή πάνω σ’ ένα είδος γερανού ένα θεό που έδινε λύση στην αδιέξοδη πλοκή του έργου.

– Αρχή άνδρα δείκνυσι: Η εξουσία αποκαλύπτει τις δυνατότητες του ανθρώπου δείχνει τις ικανότητες και το χαρακτήρα του.

Τώρα που είναι στην αντιπολίτευση κατηγορεί το δήμαρχο για ανικανότητα. Να δούμε τι θα κάνει όταν εκλεγεί αυτός, αρχή άνδρα δείκνυσι.

Η φράση αποδίδεται στο Βίαντα, αρχαίο Έλληνα σοφό, παρόμοια άποψη εκφράζεται στην Αντιγόνη του Σοφοκλή.

Σοφοκλή Αντιγόνη, 62

– Ασκοί του Αιόλου: Λέγεται, όταν εμφανίζονται πολλά κακά, συμφορές.

Αν η γειτονική χώρα εξαπολύσει επίθεση εναντίον μας θα γίνει μεγάλο κακό, θα ανοίξουν οι ασκοί του Αιόλου.

Η φράση είναι από την Οδύσσεια. Οι σύντροφοι του Οδυσσέα από περιέργεια άνοιξαν ένα ασκί δοσμένο από τον Αίολο στον Οδυσσέα και αμέσως πετάχτηκαν οι άνεμοι και καθώς ήταν απομάκρυναν το καράβι τους από την πατρίδα και τους έφερε στον νησί των Λαιστρυγόνων.

Οδύσσεια, κ, 1-56

– Άχθος αρούρης: Βάρος της γης άχρηστος άνθρωπος που δεν προσφέρει τίποτε.

Συνέχεια ζητά δανεικά για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα, κατάντησε άχθος αρούρης.

Ο Αχιλλέας στο διάλογο με τη μητέρα του αναφέρει ότι αισθάνεται άχθος αρούρης (βάρος της γης) μετά από μεγάλο διάστημα απραξίας και αποχής από τη μάχη.

Ιλιάδα,Σ,104

– Αχίλλειος πτέρνα: Το αδύνατο σημείο

Είναι σοβαρός και μετρημένος άνθρωπος, αλλά στο ποδόσφαιρο παθιάζεται και συμπεριφέρεται απρεπώς, η αγάπη του για την ομάδα αποτελεί και την αχίλλειο πτέρνα του.

Η φράση προέρχεται από το μύθο του Αχιλλέα, κατά τον οποίο η μητέρα του Θέτις, όταν τον βάφτισε στο αθάνατο νερό, τον κράτησε από τη φτέρνα με αποτέλεσμα το σημείο εκείνο να μη βραχεί και να μείνει το μόνο απροστάτευτο. Μόνο στη φτέρνα μπορούσε να πληγωθεί.

– Βίος αβίωτος: Ζωή ανυπόφορη.

Τον απείλησε ότι θα του κάνει το βίο αβίωτο.

Η φράση αποδίδεται στο Χίλωνα, ένα από τους εφτά σοφούς της αρχαιότητας.

– Γαία πυρί μειχθήτω: Ας καταστραφούν όλα, ας γίνουν όλα τα πάνω κάτω.

Εμείς να πετύχουμε το στόχο μας και γαία πυρί μειχθήτω.

Η φράση αποδίδεται σε αρχαίο Έλληνα ποιητή.

– Γερανοί του Ιβύκου: απροσδόκητη αποκάλυψη του ενόχου.

Ο δράστης του εγκλήματος παρέμεινε για αρκετό διάστημα άγνωστος, έως ότου ήρθαν οι γερανοί του Ιβύκου, η κατάθεση του τελευταίου μάρτυρα αποκάλυψε τον ένοχο.

Γύρω στα 550 π. Χ. ληστές επιτέθηκαν και τραυμάτισαν θανάσιμα τον ποιητή Ίβυκο. Τη στιγμή εκείνη πέρασαν από πάνω του ένα κοπάδι γερανοί (πουλιά) και τους παρακάλεσε να εκδικηθούν το θάνατό του. Λίγο αργότερα σ’ ένα ανοικτό θέατρο της Κορίνθου κατά την παράσταση εμφανίστηκαν οι γερανοί και ένας θεατής ακούστηκε να λέει πανικόβλητος:

Οι γερανοί του Ιβύκου: Οι εκδικητές. Έτσι οι θεατές κατάλαβαν ότι αυτός ήταν ο

ένοχος.

– Γη και ύδωρ: Σύμβολα υποταγής, πλήρης υποχώρηση.

Οι αντίπαλοί μας αντιστάθηκαν για λίγο, στο τέλος όμως παραδόθηκαν και μας έδωσαν γην και ύδωρ.

Η φράση προέρχεται από τον Ηρόδοτο, κατά τον οποίο οι Πέρσες απεσταλμένοι ζήτησαν από τους Σπαρτιάτες γην και ύδωρ ως σύμβολο υποταγής σ’ αυτούς.

Ηροδότου Ιστορία, V, 17-18

– Γόρδιος δεσμός: Δύσκολο πρόβλημα, άλυτο πρόβλημα.

Η υπόθεση ήταν τόσο μπερδεμένη που αποτελούσε γόρδιο δεσμό για τους δικαστές.

Η φράση λέγεται για δύσκολη κατάσταση σαν και αυτή που αντιμετώπισε ο Μέγας Αλέξανδρος, όταν προσπάθησε να λύσει ένα μπερδεμένο κόμπο, το «γόρδιο δεσμό», που σύμφωνα με τον χρησμό όποιος τον έλυνε θα γινόταν κυρίαρχος της Ασίας.

Αρριανού, 11,3

– Δαμόκλειος σπάθη: Απειλητικό πράγμα, απειλή.

Το ένταλμα που εκδόθηκε κρεμόταν ως δαμόκλειος σπάθη πάνω από το κεφάλι του.

Η φράση προέρχεται από το επεισόδιο του Δαμοκλή, ενός αυλικού κόλακα του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου, ο οποίος θέλοντας να δείξει στο Δαμοκλή πόσο επικίνδυνο ήταν το αξίωμα του τυράννου τον έβαλε να καθίσει στο θρόνο του, ενώ από πάνω του κρεμόταν από μία αλογότριχα ένα μεγάλο σπαθί.

– Διέβην τον Ρουβίκωνα: πήρα μία παράτολμη απόφαση.

Ο στρατηγός βρισκόταν σε δίλημμα τι να κάνει, στο τέλος όμως διέβη τον Ρουβίκωνα και εξαπόλυσε σφοδρή επίθεση εναντίον των εχθρών.

Η φράση αναφέρεται στον Ιούλιο Καίσαρα που το 49 π.Χ. πήρε την παράτολμη, απόφαση να κηρύξει τον εμφύλιο πόλεμο στην Ιταλία και γι’ αυτό πέρασε με το στρατό του τον ποταμό Ρουβίκωνα, κατευθυνόμενος προς την Ρώμη.

– Δούρειος Ίππος: Προσφορά επικίνδυνη. Ο,τι φαίνεται σαν δώρο, ενώ στην πραγματικότητα είναι επικίνδυνο, δόλιος και επικίνδυνος.

Η πρόταση για συμφωνία που διατυπώνουν οι αντίπαλοι για να δείξουν τις καλές

τους προθέσεις αποτελεί δούρειο ίππο, γιατί έτσι θέλουν να εξυπηρετήσουν μόνο τα συμφέροντά τους.

Η φράση είναι παρμένη από τον Όμηρο. Οι Έλληνες χάρισαν στους Τρώες ένα ξύλινο άλογο ως αφιέρωμα στους Θεούς, ενώ μέσα βρισκόταν ο Οδυσσέας με τους συντρόφους του και πρώτοι άρχισαν την καταστροφή της Τροίας.

Οδύσσεια, λ,529

– Δρακόντεια μέτρα: αυστηρά μέτρα, σκληρά μέτρα.

Η αστυνομία πήρε δρακόντεια μέτρα για να αποτρέψει βίαια επεισόδια στο κέντρο της πόλης.

Η φράση προέρχεται από τον Δράκοντα, αρχαίο νομοθέτη της Αθήνας που ήταν γνωστός για τους αυστηρούς και σκληρούς νόμους που επέβαλε τον 7ο αιώνα π.Χ.

– Εξ απαλών ονύχων: από μικρό παιδί, από νηπιακή ηλικία.

Είμαστε πολύ φίλοι και γνωριζόμαστε εξ απαλών ονύχων.

Η φράση χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη νηπιακή ηλικία κατά την οποία ο άνθρωπος έχει μαλακά νύχια.

– Έξεστιν Κλαζομενίοις ασχημονείν: Επιτρέπεται στους Κλαζομενίους να φέρονται με απρέπεια.

Η φράση χρησιμοποιείται υποτιμητικά για όσους συμπεριφέρονται με απρέπεια και δηλώνει ότι η απρέπεια είναι δικό τους γνώρισμα.

Την φράση είπαν οι Έφοροι της Σπάρτης για τους Κλαζομένιους, κατοίκους των Κλαζομενών, πόλης της αρχαίας Ιωνίας, όταν οι αντιπρόσωποί τους λέρωσαν τους θρόνους τους στη γερουσία.

Αιλιανού Ποικίλαι Ιστορίαι,2,15

– Έπεα πτερόεντα: Λόγια του αέρα.

Θέλω αποδείξεις γι’ αυτό το ζήτημα, γιατί όσα λες είναι «έπεα πτερόεντα» και δεν με πείθεις.

Ποιητική Ομηρική έκφραση βασισμένη στην αντίληψη ότι τα λόγια, όταν βγαίνουν από το στόμα μας τα παίρνει ο αέρας και πετούν.

Ιλιάδα,Α,201

– Επί ξυρού ακμής: στην κόψη του ξυραφιού, σε πολύ κρίσιμη κατάσταση, σε κρίσιμο σημείο.

Η κατάσταση είναι πολύ δύσκολη, είναι επί ξυρού ακμής και πρέπει να πάρουμε ορθές και ταχύτατες αποφάσεις.

Ομηρική φράση, ειπώθηκε από το Νέστορα στο Διομήδη στην προσπάθειά του να τον ξεσηκώσει για πόλεμο εναντίον των Τρώων.

Ιλιάδα,Κ,173

– Εκατόμβη: Τεράστια θυσία πολλά θύματα.

Στη διάρκεια του β παγκοσμίου πολέμου υπήρξαν Εκατόμβες, πράγμα που δεν πρέπει να ξεχάσει η ανθρωπότητα.

Εκατόμβη στην αρχαία Ελλάδα ονόμαζαν την θυσία, προσφορά προς τους θεούς από εκατό βόδια.

Υπάρχει πολλές φορές στον Όμηρο. Ιλιάδα, Α,65

– Ες αύριον τα σπουδαία: Αύριο θα ασχοληθούμε με τα σοβαρά.

Έλα τώρα ας διασκεδάσουμε σήμερα, έχουμε καιρό γι αυτά. Ες αύριο τα σπουδαία.

Τη φράση είπε ο Θηβαίος Αρχίας, όταν πήρε το γράμμα που τον προειδοποιούσε ότι κινδυνεύει από τον Πελοπίδα.

Πλουτάρχου Πελοπ.,10

– Η ταν η επί τας: Η να την φέρεις νικητής η να σε φέρουν πάνω της νεκρό, η θα καταφέρουμε η θα αποτύχουμε, ο,τι θέλει ας γίνει.

Ο αγώνας είναι δύσκολος αλλά πρέπει να αγωνιστούμε μέχρι τέλους, η ταν η επί τας.

Τη φράση έλεγαν οι Σπαρτιάτισσες μητέρες στα παιδιά τους, όταν τους έδιναν την ασπίδα για τον πόλεμο.

Πλουτάρχου Λακεδαιμ. Αποφθ.16

– Ήξεις αφήξεις: Λέγεται στην περίπτωση που κάποιος δεν έχει σταθερή άποψη, αλλά αλλάζει συνεχώς γνώμη.

Πρέπει να ξέρεις ότι και εσύ έχεις ευθύνη για την κακή κατάσταση που βρίσκεσαι, γιατί δεν πήρες μια σταθερή απόφαση, συνέχεια ήσουν «ήξεις αφήξεις».

Η φράση προέρχεται από το χρησμό του μαντείου των Δελφών « ήξεις αφήξεις ου θνήξεις εν πολέμω». Η θέση του κόμματος πριν η μετά το αρνητικό μόριο ου, καθορίζει και τη σημασία του χρησμού.

– Κέρβερος: σκληρός, ανυποχώρητος.

Παρά τα παρακάλια μας ο φύλακας δεν μας άφησε να περάσουμε. Ήταν αληθινός Κέρβερος.

Από το όνομα του τέρατος που φύλαγε τον Άδη και δεν άφηνε κανένα να μπει μέσα.

– Η κεφαλή της Μέδουσας: Λέγεται για ο,τι είναι αποκρουστικό, για ο,τι δεν αντέχει να το βλέπει κανείς.

Το θέαμα ήταν αποκρουστικό και ανυπόφορο, όπως η κεφαλή της Μέδουσας.

Η φράση προέρχεται από το μύθο της Μέδουσας που απολίθωνε όποιον την κοιτούσε

Ησίοδου Θεογονία, 1270

– Κέρας Αμαλθείας: πλούτος, αφθονία

Παρόλο που ήταν τα χρόνια δύσκολα αυτός με την κληρονομιά που πήρε είχε το κέρας της Αμαλθείας.

Η φράση προέρχεται από το περιστατικό όπου η Αμάλθεια έτρεφε το μικρό Δία με κέρατο κατσίκας γεμάτο γάλα και μέλι.

– Καυδιανά δίκρανα: Λέγεται στη φράση περνώ μέσα από τα καυδιανά δίκρανα αναγκάζομαι να υποστώ ταπεινώσεις.

Η φράση προέρχεται από την ταπεινωτική ήττα του ρωμαϊκού στρατού στο Καύδιο, στην Αππία οδό, όπου ο ρωμαϊκός στρατός υποχρεώθηκε να περάσει κάτω από ένα ζυγό σε σχήμα «Π» κατασκευασμένο από δόρατα (καυδιανά δίκρανα).

– Και συ τέκνον Βρούτε; Λέγεται για κάποιο άνθρωπο, που ξαφνικά στρέφεται εναντίον μας.

Τη φράση είπε ο Καίσαρας, όταν αναγνώρισε το Βρούτο ανάμεσα στους δολοφόνους του.

– Κόπρος του Αυγείου: Μαζεμένες ατασθαλίες καταστάσεις που δύσκολα διορθώνονται.

Όταν έγινε έλεγχος από τον επόπτη αποκαλύφθηκαν πολλά σκάνδαλα και ο υπουργός έδωσε εντολή να καθαριστεί αμέσως η κόπρος του Αυγείου.

Η φράση προέρχεται από ένα άθλο του Ηρακλή, όταν καθάρισε την κοπριά από τους στάβλους του Αυγείου.

– Ιδού η Ρόδος ιδού και το πήδημα: λέγεται για όσους υπερηφανεύονται και καυχώνται για ανεπιβεβαίωτα κατορθώματά τους και καλούνται να αποδείξουν ότι λένε την αλήθεια.

Αφού είσαι τόσο δυνατός απόδειξέ το, μη λες μόνο λόγια ιδού η Ρόδος ιδού και το πήδημα.

Η φράση προέρχεται από αισώπειο μύθο «Ανήρ Κομπαστής» σύμφωνα με τον οποίο κάποιος ισχυριζόταν ότι κάποτε στη Ρόδο έκανε ένα πολύ μεγάλο άλμα και του ζήτησαν να το επαναλάβει λέγοντάς του την παραπάνω φράση.

Αισώπου Μύθοι, «Ανήρ Κομπαστής»

– Μηδένα προ του τέλους μακάριζε: Μην καλοτυχίζεις κανένα, πριν να δεις το τέλος του.

Με αυτή τη φράση σχολίασε ο Σόλωνας τους θησαυρούς του Κροίσου, όταν ο τελευταίος τους έδειξε με υπερηφάνεια.

Ηροδότου Ι. 32. 7

– Κύκνειο άσμα: Η τελευταία πράξη, το τελευταίο έργο, η τελευταία ενέργεια κάποιου.

Με αυτή τη διδασκαλία, που αποτελεί το κύκνειο άσμα του, ο δάσκαλος αποσύρεται και συνταξιοδοτείται. Προέρχεται από το τελευταίο τραγούδι του κύκνου πριν το θάνατό του.

Πλάτωνος, Φαίδων 84,Ε

– Ιστός της Πηνελόπης: λέγεται για έργο που δεν τελειώνει.

Χρόνια προσπαθούν να τελειώσουν τα έργα για την κατασκευή του λιμανιού και δεν το κατόρθωσαν ακόμη έχουν καταντήσει σαν τον ιστό της Πηνελόπης.

Η φράση είναι από τον Όμηρο όπου στην Οδύσσεια αναφέρεται πως η Πηνελόπη ύφαινε ένα ύφασμα την ημέρα και το ξήλωνε τη νύχτα θέλοντας να ξεγελάσει τους μνηστήρες μέχρι να γυρίσει ο Οδυσσέας από την Τροία.

Οδύσσεια, τ,149

– Κουτί της Πανδώρας: Συνδυασμένη επιδρομή συμφορών η εμφάνιση πολλών κακών ταυτόχρονα.

Εκείνη τη χρονιά πολλές συμφορές χτύπησαν την πόλη, λες και άνοιξε το κουτί της Πανδώρας.

Η φράση προέρχεται από τη μυθολογία, κατά την οποία ο Δίας για να τιμωρήσει τους ανθρώπους έδωσε στην Πανδώρα σαν δώρο ένα κιβώτιο γεμάτο απ’ όλες τις συμφορές έτσι μόλις το άνοιξε βγήκαν έξω τα κακά, εκτός από την ελπίδα.

– Ο κύβος ερρίφθη: Η απόφαση πάρθηκε.

Ο Υπουργός υποσχέθηκε ότι το έργο θα προχωρήσει. Όπως δήλωσε χαρακτηριστικά ο κύβος ερρίφθη.

Τη φάση είπε ο Καίσαρας όταν αποφάσισε να κηρύξει εμφύλιο πόλεμο.

– Κλίνη του Προκρούστη: Λέγεται στην περίπτωση που κάποιος θέλει να προσαρμόσει την πραγματικότητα σ’ ένα αυθαίρετο σχήμα, ώστε να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά του.

Η αντιπολίτευση κατηγόρησε την κυβέρνηση ότι πέρασε τον εκλογικό νόμο από την κλίνη του Προκρούστη για να έχει ίδιο όφελος.

Προέρχεται από τον μυθικό κακούργο Προκρούστη που έδενε τα θύματά του στο κρεβάτι του κι έπειτα τους έκοβε η εξάρθρωνε τα πόδια, για να τους φέρει σε μήκος ίσο με το κρεβάτι.

– Μέμνησο των Αθηναίων: Μην ξεχάσεις να εκδικηθείς τους αντιπάλους σου.

Οι αντίπαλοι πρέπει να πληρώσουν τα κακά που μας έκαναν, «μέμνησο των

Αθηναίων».

Τη φράση έλεγε καθημερινά ένας υπηρέτης στο Δαρείο υπενθυμίζοντάς του ότι έπρεπε να τιμωρήσει τους Αθηναίους, γιατί συμμετείχαν στην πυρπόληση των Σάρδεων.

Ηροδότου, V.105

– Μερίς του λέοντος: Το μεγαλύτερο μέρος το μεγαλύτερο κομμάτι.

Η μοιρασιά δεν ήταν δίκαιη, γιατί ο μεγαλύτερος αδελφός πήρε τη μερίδα του λέοντος και στους υπόλοιπους έμειναν ελάχιστα περιουσιακά στοιχεία.

Από το μύθο του Αισώπου «Λέων και αλώπηξ».

– Κομίζω γλαύκα εις Αθήνας: Λέω πράγματα πασίγνωστα, σαν να ήταν άγνωστα.

Κομίζεις γλαύκα εις Αθήνας λέγοντάς μας ότι η παχυσαρκία βλάπτει την υγεία.

Η φράση λέγεται γιατί στην Αθήνα η γλαύκα, η κουκουβάγια, ήταν πασίγνωστη, σαν σύμβολο της Αθήνας και εικονιζόταν παντού, όπως στις στροφές των σπιτιών, στα νομίσματα κ.λ.π.

Αριστοφάνη, Όρνιθες, 301

Πηγή: agiazoni.gr